

KÖNYVISMERTETÉS

*Thoroczkay Gábor: Ismeretlen Árpád-kor. Püspökök, legendák, krónikák. L'Harmattan, Budapest, 2016. 226 p. (ISBN 978-963-414-212-6)**

Hét évvel az első tanulmánykötete után, 2016 végén jelent a második könyve az Eötvös Loránd Tudományegyetem Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszékén jelenleg docensi beosztásban dolgozó Thoroczkay Gábornak (rövid szakmai életrajza a kötet hátulján is olvasható), hasonlóan a L'Harmattan kiadó gondozásában. Az igazat megvallva, számomra a könyv végigolvasásával sem derült fény a kissé bulvárosra sikerült címadás miérettjére, hacsak nem arra a középkorász körökben szinte közhelynek számító igazságra utalt a szerző, hogy az Árpád-korról a forráshiány miatt nem sokat tudunk, így szinte bárhová nyúlhatunk – nagyrészt „ismeretlen” marad számunkra. A könyv (szerencsére) nem valami mostanában divatos oknyomozó bűvárkodás, hanem a tudományos stílust követő és követelményeit betartó tanulmánykötet. Thoroczkay zömében az első tanulmánykötete óta megjelent írásait gyűjtötte egybe, szám szerint 13-at. Ilyenkor óhatatlanul adódik az összehasonlítás az előző könyvvel, és e téren egy komolyabb hasonlóságot, és egy komolyabb különbséget is észrevehetünk. Egyrészt, a két kötet tartalomjegyzékét végigfutva láthatjuk, hogy a szerző szakmai érdeklődése mit sem változott; alapvetően a középkori, illetve az újkori, de középkorra vonatkozó historiográfia, Szent István korának a kérdései, továbbá az Árpád-kori egyháztörténet áll kutatásai homlokterében. A 13 tanulmány is e köré a három fő téma köré szerveződik, csakúgy, mint az előző alkalommal. Fontos különbség azonban, hogy ezúttal nem csak egyszerű utánközléseket kapunk. Amennyiben azóta új, releváns szakirodalom jelent meg a témában, a szerző feltüntette azokat a lábjegyzetekben, adott esetben reflektálva is rájuk röviden. Ha pedig az újonnan megjelent irodalom ezt megkívánta, akkor a törzsszöveget is bővítette, átdolgozta. Ilyen átforgalmazáson esett át a 13. század elején tisztségét betöltő János esztergomi érsek portréja is, a Gertrúd elleni 1213. évi merényletre vonatkozó kutatásoknak köszönhetően, kiegészítve az érsek lateráni és esetleges canterburyi utazásaival. A kisebb-nagyobb

kiegészítések mellett olvasható „másfél”, eddig még meg nem jelent tanulmány is. *A László király szentté avatása* – ahogy ez a címből is következik – az 1192. évi kanonizáció kérdéseit járja körül, és eddig teljes egészében közöletlen volt. A „fél” újdonság *A székesfehérvári bazilika és prépostság az Árpád-korban* című tanulmányban található. A főként a bazilika Árpád-kori történetével kapcsolatos cikk 2015-ben jelent meg, Thoroczkay ezt egészítette ki a fehérvári prépostságról szóló terjedelmes (tegyük hozzá: önmagában is tanulmány terjedelmű) összefoglalóval. A szöveg rövidebb és jegyzeteletlen változata ugyan szintén napvilágot látott közel ezzel egy időben a Székesfehérvár Árpád-kori történetét feldolgozó terjedelmes kiadványban (ezért, ha nagyon szigorúak akarnánk lenni, akkor csak egy „negyed” újdonságról beszélhetnénk), azonban mindenképpen hasznos, és indokoltnak látom, hogy annak a rövidebb szövegnek a bővebb és jegyzetekkel ellátott verzióját beillesztette ide. Így, az itt megtalálható formában alkot a két cikk a téma szempontjából egy kerek egészet.

A többi 11 tanulmányból az első kettő Szent István politikai ellenfeleiről, Keánnal és Ajtonnyal kapcsolatos kérdésekről és vitákról szól, az előbbiben főként Kristó Gyula, az utóbbiban leginkább Engel Pál különutas elméletével polemizálva (*Megjegyzések Erdély államalapítás-kori történetéhez. Keán kiléte és egyes kapcsolódó kérdések és Ellenszegülő ispán vagy független törzsfő? Megjegyzések Ajtony történetéhez*). A következő két írás még mindig az államalapító király korszakát tárgyalja (*Szent István okleveleiről és Néhány megjegyzés a Szent István-i egyházszervezési folyamatához*). Az előbbi, eredetileg 2009-ben megjelent tanulmány érdekessége, hogy az elsők között illeszti be a jeles német medievista, Wolfgang Huschner 2003-ban publikált monográfiájának eredményeit a magyar oklevélten, és általában Szent István korának eddigi ismeretei közé. Középkori historiográfiával három tanulmány foglalkozik (*Szent István legendái, A magyar krónikairodalom kezdeteiről és A magyarországi legendairodalom és történetírás a 14. század közepéig*). Ezen kívül a már említett, László szentté avatását tárgyaló eddig közöletlen tanulmánynak is van egy elég masszív historiográfiai része, amelyben Thoroczkay a László-legendák és a krónikás hagyomány lehetséges szövegkapcsolatát tárgyalja. Innen, és *A magyarországi legendairodalom és történetírás a 14. század közepéig* című tanulmányból tudhatjuk meg, hogy a krónikás hagyomány azon feltételezett átdolgozása, amit Kristó Gyula az 1210-es évekre tett, Thoroczkay szerint inkább III. Béla korára tehető. Mellesleg a kötetben három helyen

* A Turul 2017. évi 4. füzetének 192–193. oldalán ez a könyvismertetés a főszerkesztő hibájából tévesen jelent meg. Az írást nem Keglevich Kristóf, hanem Szócs Tibor jegyzi. A tévedésért ezúton is elnézést kérünk. Hogy a hibát jóvátegyük, a könyvismertetést a folyóirat e számában változatlan formában, a helyes szerző neve alatt ismételtelen megjelentjük.

is szól a szerző egy lehetséges Szent László-korabeli krónikarész lehetőségéről. Az ötlet egy eredetileg 2009-ben megjelent tanulmányában bukkan fel, még csak egy rövid, hipotetikus utalásban eldugva (*A magyar krónikairódalom kezdeteiről*, jelen kötetben a 106. old.), majd egy-egy 2015-ös és 2016-os tanulmányában is visszatér rá (*A székesfehérvári bazilika és prépostság az Árpád-korban*, *A magyarországi legendairódalom és történetírás a 14. század közepéig*; itt a 153. és 195. oldalakon). Sajnos a megfogalmazás annyira szűkszavú és óvatos („esetleg számolhatunk Szent László-kori gesta- [krónika-]szerkesztési fázissal”, 195. old., a 153. oldalon majdnem ugyanezekkel a szavakkal), hogy számomra még az sem derült ki, hogy Thoroczkay itt az ún. „ösgeszta” lehetséges keletkezési idejét tette László idejére, vagy azt feltételezte, hogy a későbbi (Kálmán-kori) ösgesztába bedolgoztak olyan történeti szöveget, ami László idején keletkezett, netán mindkét lehetőséget elképzelhetőnek tartja.

Két esztergomi érsektortrét olvashatunk a kötetben, Miklósét (1181–1183/1184) és Jánosét (1205–1222), az utóbbi tanulmányát, mint azt említettük fentebb, több ponton is átdolgozta és kibővítette a szerző (*Egy esztergomi érsektortré a 12. század végéről: Miklós; Egy esztergomi érsektortré a 13. század elejéről: János*). A modern(ebb), de a középkorra irányuló historiográfiát ugyancsak két tanulmány képviseli a kötetben, az egyik Katona István ürügyén a kalocsai érsekség 11. századi történetének vitás kérdéseit tekinti át, a másik pedig Romsics Ignác nagyszabású historiográfiai tablója középkori részének a véleményezése (*Viták keresztültüzében – A kalocsai érsekség korai történetének kutatása Katona Istvántól napjainkig és Clio bővületében – Egy középkor-kutató szemszögéből*).

A kötet formailag is jól van megtervezve, a közölt jegyzetanyag és rövidítések minden tanulmánynál újraindulnak, ami megkönnyíti a használatukat. Egyetlen, számomra kissé zavaró formai hiány azokhoz a lábjegyzetekhez kötődik, amelyek Thoroczkay olyan korábbi írásaira utalnak, amelyeket felvett a jelen gyűjteménybe is. Hogy a tanulmány megtalálható ebben a könyvben is, azt a szerző még jelezte szöveglet zárójelben, ám a tanulmányon belüli konkrét oldalszám beírása elmaradt, csak a régi megjelenés oldalszámait láthatjuk. Így nekünk kell a sokszor húsz-harminc oldalas tanulmányokon belül kikeresni, hogy pontosan melyik oldalra is gondolt a szerző – vagy a régi megjelenést kézbe venni, bár egy tanulmánykötet épp ezt hivatott kiváltani. A tördelés utáni korrekcióra, amikor már láthatóvá válnak az oldalszámok, ennyi kiegészítést elbírt volna, és ez megkönnyítené a tanulmányköteten belüli gyorsabb navigációt az egyes írások között. Mindezzel együtt is egy véltetően sokat idézett munkával lesz dolgunk, ez utóbbit az is garantálja, hogy aki ezekre a tanulmányokra akar hivatkozni, annak lényegében „kötelező” az itt olvasható változatot használnia, hiszen a kiegészítések, bővítések és pontosítások miatt az itteni tanulmányok jelentik Thoroczkay aktuális véleményét az adott kérdésben. Én úgy látom, hogy az írások méltóak a nem olyan rég elhunyt szegedi egyháztörténész, Koszta László emlékéhez, akinek a szerző a jelen kötetet ajánlotta.

Szöcs Tibor

Szöcs Tibor: *Damus pro memoria oklevelek*. Magyar Nemzeti Levéltár, Bp., 2017. (A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának kiadványai II. Forráskiadványok 54.) 410 p. (ISBN 978-963-631-241-1)

Szöcs Tibor legújabb könyve az egyik legnehezebben értelmezhető oklevéltípus: a különféle magyarországi oklevéladók által kibocsátott *damus pro memoria* (a továbbiakban: DPM) jellegű iratok kiadását tartalmazza. Ezeknek a javarészt intitulado és éves kelet nélkül összeállított okleveleknek a kontextusba helyezése többnyire fáradságos utánajárást és igen komoly felkészültséget igényel – a diplomatika mellett elsősorban intézménytörténeti, archontológiai, pecsét- és helyenként címetani ismereteket is. Szöcs Tibor már több munkájában bizonyította, hogy ezeket az ismereteket magabiztosan bírja, és most recenzált okmánytára sem okoz csalódást az olvasónak.

A bevezető tanulmányt (11–27. o.) a Turul olvasói már ismerhetik, hiszen az önálló dolgozatként már megjelent a folyóirat hasábjain.² A kötet ezt követően összesen 369 oklevél regesztáját közli az 1252–1446 közötti évekből, jellemzően az 1330 előtti időkből (illetve ezen felül öt további tétel esetében meggyőzően indokolja, hogy azok a levéltári nyilvántartás adatai ellenére miért nem tartoznak a vizsgált típushoz). Az egyes tételeknek már a sorba rendezése is komoly munka, hiszen a közzétett okleveleket éves kelet nélkül állították ki. Még jelentősebb teljesítmény az egyes iratok valószínű kibocsátójának meghatározása: módszertani szempontból tanítani való, ahogy Szöcs Tibor az intitulado nélküli kiadványok oklevéladóit azonosítja – hol az esetleges átíró oklevél adatait hasznosítva, hol a pecsét alapján, hol az eredeti irat szövegében foglalt járulékos adatokból kiindulva. A korábban nyomtatásban meg nem jelent okleveleket az okmánytár teljes szöveggel is közli. A tartalmi kivonatokhoz és a szövegközlésekhez részletes kritikai apparátus csatlakozik: ezek némelyike önálló diplomatikai tanulmányként is megállná a helyét (a teljesség igénye nélkül pl. 54., 63., 67., 84., 113., 117., 179., 203., 246., 285., 321., 348. sz.). A kötet végén nemcsak a regesztákban előforduló személynévek és földrajzi nevek jegyzéke (348–408. o.), de az egyes oklevelek kibocsátók szerinti mutatója (343–346. o.), illetve – az MNL OL medievisztikai forráskiadványában már megszokottan tekinthető módon – a DL/DF-számok konkordanciajegyzéke is megtalálható (409–410. o.). A kibocsátók listája különösképpen hasznos egy olyan kiadványban, amely többféle oklevéladótól fennmaradt, de mégiscsak azonos diplomatikai típust képviselő iratokat közöl: a későbbi diplomatikai és hivataltörténeti kutatások első lépéseit egyaránt megkönnyíti (apró korrekciós javaslatom: az „oligarchisztikus kibocsátó” mint az egyik kategória címe kissé esetlenné tűnik, nyugodtan állhatna helyette „oligarchák” – ahogy az egyházi oklevéladók listáján is például egyszerűen „hiteleshelyek” szerepelnek).

A bevezető tanulmány a DPM oklevéltípus diplomatikai jegyeinek és funkciójának eddigi legteljesebb összefoglalása. Szöcs Tibor itt teljes joggal teszi szavá, hogy a szakirodalom nem egységesen értelmezi a DPM típusú oklevelek fogalmát: néhány esetben ezek közé sorolják az olyan kiadványokat is, amelyek szabályos intitulado után csupán a promulgációt kezdik a *damus pro memoria* szavakkal

² Szöcs Tibor: *A damus pro memoria oklevéladás*. *Turul*, 89 (2016) 81–90.